

KONSTATACJE PRAWNE DOTYCZĄCE WŁASNOŚCI LEŚNEJ

Marek Geszprych¹

Wstęp

Własność leśna jest pojęciem opartym na dwóch elementach, tj. dogmatach prawa rzeczowego oraz specyfiki gospodarstwa leśnego. Własność w ujęciu prawa rzeczowego sięga jeszcze czasów wczesnego Cesarstwa Rzymskiego, choć w prawie polskim rodzimy termin „własność” pojawił się dopiero w XVI wieku, co było związane z wprowadzeniem odrębnej ochrony posesoryjnej i petytoryjnej.² Natomiast określenie „własność gospodarstwa leśnego” pojawiło się w latach 70. XVIII wieku, w związku z rozpoczęciem

procesu wydzielania lasów z ogólnej własności feudalnej (królewskiej, prywatnej i kościelnej) jako odrębnych gospodarstw leśnych.³ Współcześnie termin „własność leśna” bywa często używany przez leśników w mowie potocznej i w doktrynie leśnej,⁴ choć nie został wymieniony *expressis verbis* w przepisach prawnych. Zgodnie z niektórymi,⁵ własność leśną należy zaliczać do zbiorczej kategorii innych praw majątkowych, o których jest mowa w art. 64 ust. 1 *Konstytucji RP*.⁶ Zdaniem innych, pojęcie własności leśnej nie jest ściśle i jest w istocie pewnym skrótem myślowym, odnoszącym się do

szczególne przypadki stosunków prawa własności.⁷ Jaka jest więc treść tego prawa?

W „strukturze własnościowej lasów” w Polsce, aż 78,4% ich powierzchni pozostaje w zarządzie Lasów Państwowych, które z prawnego punktu widzenia nie legitymują się formalnym tytułem własności do lasów, a jedynie posiadaniem zależnym, w charakterze zarządcy tychże lasów. Pomimo to, w art. 4 pkt 4 ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych,⁸ zaliczono zarządcę lasu (PGL LP) do kategorii właścicieli lasów. W ujęciu prawa rzeczowego, za prawnych właścicieli lasów, tj. osób posiadających akty notarialne (choć nie zawsze), stwierdzające nabycie przez nich praw do tychże obszarów, można uznać gospodarzy, prowadzących gospodarkę leśną na powierzchni zaledwie 22% ogółu powierzchni lasów w Polsce!⁹ Należą do nich osoby fizyczne, gminy, wspólnoty gruntowe oraz różnego rodzaju spółdzielnie, kółka rolnicze i fundacje.

Wobec powyższego, zachodzi potrzeba ustalenia istoty własności leśnej i jej umocowania w prawie polskim, jak również konieczność identyfikacji gospodarstwa leśnego w przepisach prawa rzeczowego. Celem lepszego zdiagnozowania problemu, wskazano w pracy przykłady analogicznych regulacji prawnych obowiązujących współcześnie u niektórych sąsiadów Polski, tj. w Republice Czech, Słowacji oraz Litwy.

Odnosnie metodyki, mając na uwadze bieżącą aktualność problemu badawczego oraz ograniczone możliwości objętościowe artykułu, w analizie tematu zastosowano schemat poziomy, tj. odnoszący się jedynie do współcześnie obowiązujących przepisów prawnych.

Specyfika gospodarstwa leśnego a pojęcie i treść własności

Trafne zdefiniowanie lasu jest problemem złożonym, uzależnionym od wielu czyn-

ników. Inne znaczenie ma las w ujęciu prywatnego gospodarstwa leśnego i inne w przypadku gospodarstwa leśnego stanowiącego własność publiczną. Niejednorodność definicyjna lasu wskazywana była również w orzecznictwie sądowym,¹⁰ sprawozdaniach unijnych organów decyzyjnych¹¹ oraz badaniach doktryny.¹²

Konieczność ujednoczenia ujęć definicyjnych lasu została wskazana w dwóch rozporządzeniach instrukcyjnych Komisji Europejskiej.¹³ Akty powyższe odniosły się do dostosowania definicji lasów i obszarów zalesionych w państwach członkowskich do definicji używanej przez ONZ ds. FAO i Eurostat.¹⁴ Odmienne rozumienie lasu rodzi bowiem dużo problemów nie tylko prawnych, ale również gospodarczo-ekonomicznych.¹⁵

Las został zdefiniowany niejednocie w art. 3 ustawy leśnej,¹⁶ rozszerzająco w art. 2 ust. 2 ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych¹⁷ i zawężająco w art. 1 pkt 2 ustawy o podatku leśnym,¹⁸ przy czym wskazane znaczenia są miejscami niejednakowe, a nawet wzajemnie sprzeczne.¹⁹ Sytuację dodatkowo komplikowała²⁰ odmienność definicyjna lasu w regulacjach krajowych i w przepisach rozporządzenia unijnego *Forest Focus*.²¹

Konieczność ujednoczenia ujęć definicyjnych lasu została wskazana w dwóch rozporządzeniach instrukcyjnych Komisji Europejskiej,²² gdyż odmienne rozumienie lasu rodzi dużo problemów nie tylko prawnych, ale również gospodarczo-ekonomicznych.²³

Problemy definicyjne lasu zazębiają się z trudnościami w nakreśleniu treści prawa własności. Pojęcie własności jest wieloznaczne – posługują się nim filozofowie, prawnicy, ekonomiści, a także politycy. Nawet w doktrynie prawa występują różne definicje własności, w zależności od gałęzi prawa administracyjnej, konstytucyjnej czy cywilnej.²⁴ W ujęciu cywilistycznym własność stanowi najszerzej zakreślone, zbywalne i podlegające dzie-

dziczeniu prawo podmiotowe bezwzględnie dotyczące tylko rzeczy, stanowiących materialne części przyrody o charakterze samoistnym.²⁵

Treścią własności jest triada uprawnień właściciela, określona w art. 140 k.c.²⁶ Na triadę tę składają się:

- 1) uprawnienie do **korzystania** z rzeczy z wyłączeniem innych osób, polegające na używaniu jej, pobieraniu pożytków i dokonywaniu dyspozycji faktycznych rzeczą, tj. zużycia, przetworzenia i zniszczenia,
- 2) prawa do **rozporządzania** rzeczą, urzeczywistniającego możliwość wyzbycia się tego prawa oraz obciążenia go ograniczonymi prawami rzeczowymi,
- 3) **posiadania** rzeczy, polegającego na sprawowaniu faktycznego władztwa nad rzeczą (*corpus*), w powiązaniu z zamiarem wykonywania określonego prawa podmiotowego do tej rzeczy osobiście lub za inny podmiot (*animus*).

Przytoczona triada uprawnień właścicielskich nie jest wystarczającym miernikiem określenia aspektów własności w ujęciu leśnym. Związane jest to z regulacjami przepisów *lex specialis*, dotyczącymi gospodarstwa leśnego. Przykładem są przepisy (art. 1 ust. 3, 2 i 3) ustawy o zachowaniu narodowego charakteru strategicznych zasobów naturalnych kraju²⁷ identyfikujące stan własności lasów Skarbu Państwa z dobrem ogólnonarodowym, niepodlegającym przekształceniom własnościowym, na obszarze którego prowadzona jest gospodarka leśna, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Pomocne w identyfikacji własności leśnej mogą okazać się rozważania A. Stelmachowskiego, który podkreślał, że ustawodawca rozciągał w drodze przepisów szczególnych pojęcie własności, w przypadkach „gdy tradycyjne ujęcie okazywało się jawnie nie-

wystarczające”.²⁸ Podstawowymi przepisami szczególnymi pozwalającymi wyróżnić własność leśną są przepisy ustawy *o lasach* oraz ustawy *o ochronie gruntów rolnych i leśnych*. Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 3 ustawy o lasach pojęcie właściciela lasu należy interpretować *sensu largo* i identyfikować z faktem posiadania gruntu porośniętego lasem. Ustawa uznaje za właściciela lasu nie tylko właściciela w znaczeniu cywilistycznym, ale również użytkownika, dzierżawcę i posiadacza lasu. Równie szerokie określenie właściciela lasu formułuje art. 4 pkt 4 ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych, zaliczający do „kategorii właściciela lasu” posiadacza samoistnego, zarządcę lub użytkownika, użytkownika wieczystego i dzierżawcę. W świetle powyższych przepisów, za właściciela lasu można uznać Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (PGL LP), które jest tylko posiadaczem zależnym lasu w rozumieniu art. 336 k.c.

Wobec powyższego, trudno uznać własność leśną za spełniającą przesłanki odnoszące się do własności w rozumieniu przepisu art. 140 k.c. Przemawiają za tym również następujące argumenty:

1. Własność leśna może istnieć bez jednego z fundamentalnych filarów własności cywilistycznej, tj. bez elementu rozporządzania rzeczą. W świetle obowiązujących przepisów, zarządca lasu uznawany – zgodnie z ustawami „leśnymi” – za właściciela lasu, nie może dowolnie rozporządzać lasem, czy zbyć go osobie trzeciej, gdyż zgodnie z art. 336 k.c. jest posiadaczem zależnym tych lasów,
2. Ujęcie własności leśnej tylko od strony prawa podmiotowego, jako zespołu określonych uprawnień służących jednostce,²⁹ przystąpiłoby obowiązki właściciela lasu, który winien dbać o efekty prowadzenia na swoim obsza-

rze trwale zrównoważonej gospodarki leśnej – dla dobra ogółu. Ujęcie podmiotowe nie pozwala spojrzeć na własność leśną w kontekście funkcji pełnionych przez las, tj. funkcji środowiskowych, produkcyjnych, a zwłaszcza społecznych.

Tym niemniej, nie można całkowicie odseparować pojęcia własności leśnej od regulacji prawa rzeczowego.³⁰ Zarówno cywilistyczne określenie własności, jak i „leśne” dopuszczają rozerwanie „więzi” pomiędzy właścicielem a gospodarką leśną prowadzoną w oparciu o tę własność. Prawo rzeczowe dopuszcza w art. 336 k.c., możliwość prowadzenia działań w sferze wykonywania prawa własności, a nawet „faktycznego władania rzeczą jak właściciel” przez podmiot nie będący właścicielem. Do takich sytuacji dochodzi często w gospodarstwach leśnych, w oparciu o art. 6 ust. 1 pkt 3 ustawy o lasach oraz o art. 4 pkt 4 ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy³¹ uzasadniając, że „kwalifikowanie władania nieruchomością tak, jak włada nią właściciel, jako posiadania samoistnego nie doznaje żadnych ograniczeń”.

Wydaje się, że istotnym w definiowaniu własności leśnej jest odniesienie (niewskazane *expressis verbis* w przepisach ustawy o lasach) zagadnienia lasu do pojęcia nieruchomości gruntowej. W języku prawniczym pod pojęciem tym rozumie się pewien samoistny fragment powierzchni ziemi w znaczeniu trójwymiarowym, który stanowi przedmiot określonych stosunków prawnych.³² Ów fragment powierzchni ziemi ulega wyodrębnieniu spośród otoczenia na podstawie określonego kryterium, którego rodzaj zależy jest od specyfiki, będącej przedmiotem regulacji (grunty rolne, leśne itp.). Za określeniem lasu, jako szczególnego rodzaju nieruchomości gruntowej, przemawia również regulacja art. 38

ustawy o lasach, stanowiąca o sprzedaży „lasów, gruntów i innych nieruchomości Skarbu Państwa”.

Zważywszy powyższe, zgodzić się należy z M. Zalewskim identyfikującym własność leśną, ze szczególnego rodzaju prawem własności, którego przedmiotem są:

- 1) nieruchomości leśne, to jest nieruchomości gruntowe spełniające równocześnie ustawowe przesłanki uznania je za las,
- 2) nieruchomości, w skład których wchodzi las, to jest nieruchomości, w przypadku których jedynie pewna część gruntów spełnia przesłanki uznania je za las.³³

Pojęcie własności leśnej w wybranych regulacjach europejskich

Problematyka własności leśnej jest regulowana w sposób dość zróżnicowany w regulacjach innych państw. *Prima facie* można dojść do przekonania, że aspekty własności leśnej zostały bardziej klarownie wyartykułowane w przepisach prawnych innych państw, aniżeli w przepisach krajowych. Dla przykładu §2 lit. p, q i r słowackiej ustawy o lasach³⁴ wyróżnia pojęcia gospodarza lasu,³⁵ administratora i tzw. właściciela lasu małopowierzchniowego.³⁶ Przy czym za właściciela lasu małopowierzchniowego uznano właściciela bądź współwłaściciela obszaru leśnego lub większej ilości rozdrobnionych gruntów leśnych, o całkowitej powierzchni nieprzekraczającej 25 ha (...). Za administratora lasu uznano zaś osobę prawną, której powierzono zarządzanie państwowym majątkiem leśnym, bądź która nabyła te uprawnienia na podstawie innych przepisów. W świetle słowackich przepisów prawnych, pozycja PGL LP zbliżona byłaby do instytucji administratora, za wyjątkiem braku osobowości prawnej.

Interesujące podejście definicyjne zostało zastosowane w §4 niemieckiej ustawy o lasach,³⁷ wskazujące na zbieżność regulacji leśnych z zasadami określonymi przez normy prawa cywilnego. Hipoteza tego przepisu odnosi się do posiadaczy lasu określonych jako „właściciele lasu i inne osoby uprawnione do użytkowania lasu na podstawie przepisów szczególnych”.

Inne przepisy z badanych regulacji innych państw dość hasłowo odnoszą się do pojęcia własności leśnej, przy czym zawierają przepisy odsyłające do innych regulacji. Dla przykładu art. 2 pkt 10 i 12 litewskiej ustawy leśnej³⁸ wyróżnia pojęcia właściciela lasu i użytkownika lasu.³⁹ Właścicielem lasu jest państwo oraz każda osoba, która otrzymała takie prawo na podstawie procedur określonych przez przepisy szczegółowe. Równie ogólne określenie odnosi się do użytkownika lasu, którym może być osoba prawna i fizyczna, która otrzymała takie prawa na podstawie przepisów ustawy o lasach i innych regulacji prawnych.

W świetle zaś czeskiej ustawy o lasach⁴⁰ (§4 pkt 1 ustawy), prawa i obowiązki właściciela lasu państwowego może wykonywać osoba prawna, której powierzono administrowanie tym lasem. Co oznacza, że zgodnie z zasadami czeskiego porządku prawnego, *de iure* niemożliwym byłoby np. prowadzenie gospodarki leśnej przez PGL LP jako jednostki organizacyjnej nie mającej osobowości prawnej, a zarządzającej na obszarze 78% wszystkich lasów w Polsce.

Granice wykonywania własności w gospodarstwie leśnym

Zgodnie z założeniami art. 140 k.c. wyznacznikami granic własności są ustawy i zasady współżycia społecznego, a wyznacznikami sposobu korzystania przez właściciela z przysługującego prawa jest jego społeczno-

gospodarcze przeznaczenie. Wykonywanie prawa własności ograniczone jest zatem względami teleologicznymi (społeczno-gospodarcze przeznaczenie prawa) oraz aksjologicznymi, odnoszącymi się do zasad współżycia społecznego.⁴¹ Zasady współżycia społecznego mają na celu ochronę społecznie akceptowanych wartości (czyli stanów rzeczy), co z aksjologicznego punktu widzenia zbliża je do norm moralnych. Biorąc zaś pod uwagę źródła wartości leżących u podstaw akceptacji omawianych zasad, wskazać należy na wartości kultury chrześcijańskiej jako fundament aksjologiczny zasad współżycia społecznego. Zasady współżycia społecznego należałoby uznać za reguły etycznego postępowania, wyprowadzane w naszym społeczeństwie z chrześcijańskiego systemu wartości, którymi każdy członek społeczeństwa powinien kierować się w postępowaniu wobec innych.⁴²

Klauzula generalna społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa jest uznawana przez niektórych⁴³ za „puste pojęcie, pozbawione desygnatów”. O ile w kontekście *stricte cywilistycznego* rozumienia klauzuli społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa, można zgodzić się z S. Rudnickim, o tyle nie można już tego uczynić w kontekście *stricte leśnym*. Gdyż w tym ujęciu, klauzula generalna społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa jest związana z realizacją wielofunkcyjności gospodarstwa leśnego. Lasy spełniają szereg funkcji ekologicznych, społecznych i gospodarczych, co generuje do tworzenia wzajemnych relacji zależności społeczeństwa od lasów. Korzystanie z tych funkcji w sposób racjonalny i zrównoważony w formie zbioru płodów runa leśnego, uprawiania rekreacji, wypoczynku i w innych formach jest jedyną sposobnością przetrwania lasów w dobrym stanie dla dalszych pokoleń.

Wobec powyższego nasuwa się pytanie, czy właściciel lasu może korzystać z niego w

sposób niezgodny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem i jednocześnie zgodny z obowiązującymi ustawami i zasadami współżycia społecznego? To zależy od podmiotu gospodarującego lasem. Prywatny właściciel lasu może zgodnie z art. 28 ustawy o lasach zakazać wstępu do „swojego” lasu, oznaczając ten teren tablicą z odpowiednim napisem. Tym samym właściciel wypełnia dyspozycję normy art. 28 ustawy o lasach i jednocześnie działa niezgodnie ze społecznym przeznaczeniem lasu, które jest nierozdzielnie związane z funkcjami społecznymi (socjalnymi) pełnionymi przez las. Funkcje socjalne lasu zakładają udostępnianie lasu do korzystania przez ogół ludności. W przypadku zaś lasów państwowych, będących własnością Skarbu Państwa, Dyrektor Generalny Lasów Państwowych i inne jednostki organizacyjne Lasów Państwowych, reprezentujące Skarb Państwa, nie mogą wydać stałego zakazu wstępu do lasu (z wyjątkiem rezerwatu ścisłego). Wyjątkiem są tu jedynie ograniczenia wstępu do lasu *expressis verbis* wyliczone w ustawie o lasach, w przypadkach związanych z zagrożeniem pożarowym, uprawą młodników itp. Należy mieć jednak na uwadze, że są to działania chroniące las dla dobra jego dalszego rozwoju i nie mają bezpośredniego związku z samą treścią prawa własności. Zakres prawa własności w leśnictwie nie jest więc jednakowy. Inny jest zakres tego prawa w obszarze działania prywatnego właściciela, a inny w sferze własności publicznej (komunalnej i Skarbu Państwa).

Regulacje niektórych krajów (np. art. 10 ust. 3 litewskiej ustawy leśnej) wskazują *expressis verbis* ograniczenia prowadzenia własności leśnej, wynikające nie tylko z przepisów prawnych, ale również z interesu społecznego, warunków środowiskowych i ochrony lasu.⁴⁴ Podobnych ograniczeń można doszukiwać się w polskim porządku prawnym, w którym istnieje wiele norm prawnych ogra-

niczających prawa własności leśnej.⁴⁵ Zgodnie z art. 64 ust. 3 Konstytucji RP prawo własności leśnej może być ograniczone, ale tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza to jego istoty. Na podstawie zaś art. 21 ust. 1 Konstytucji RP można wywłaszczyć m.in. właściciela z gruntów leśnych, pod warunkiem przeznaczenia wywłaszczonych gruntów na cele publiczne, za słusznym odszkodowaniem, jeżeli tak przewiduje szczególny przepis prawny.

Dużą determinantą, również dla polskiego porządku prawnego, są regulacje Wspólnoty Europejskiej odnoszące się do sposobów prowadzenia gospodarki leśnej. Przykładem są transponowane do prawa krajowego cele dyrektywy habitatowej,⁴⁶ zgodnie z którymi państwa członkowskie zostały zobligowane do utworzenia obszarów Natura 2000 „proporcjonalnie do występowania na ich terytorium typów siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków”.

Co raz większy wpływ decydujący na prowadzenie gospodarki leśnej wywierają również organy sądowe Wspólnoty Europejskiej.⁴⁷

Nowe ograniczenia zostały wskazane w przepisach tzw. ustawy o oddziaływaniach w środowisku.⁴⁸ Zgodnie z dyspozycją normy zawartej w art. 72 ust. 1 pkt 9 ustawy o oddziaływaniach w środowisku, właściciel lasu o powierzchni powyżej 1 ha, przy zmianie lasu na grunt rolny, musi uzyskać decyzję o środowiskowych uwarunkowaniach. Natomiast na podstawie §2 pkt 79 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie określenia rodzajów przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko oraz szczegółowych uwarunkowań związanych z kwalifikowaniem przedsięwzięcia do sporządzenia raportu o oddziaływaniu na środowisko,⁴⁹ przy zamiarze zalesienia gruntu powyżej 20 ha może być wymagane sporządzenie raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko.

Przepisy ustawy o lasach ograniczają korzystanie z prawa własności leśnej, w celu realizacji wielofunkcyjnej gospodarki leśnej. W związku z art. 8 ustawy o lasach, właściciel lasu może korzystać z prawa własności pod warunkiem respektowania fundamentalnych zasad gospodarki leśnej, do których zalicza się: powszechną ochronę lasów, trwałość ich utrzymania, ciągłość i zrównoważone wykorzystanie wszystkich funkcji lasów oraz powiększanie zasobów leśnych.

Inne ograniczenie wynika z art. 13a ustawy o lasach, zgodnie z którym właściciele wszystkich form własności leśnej są zobowiązani do sporządzania inwentaryzacji stanu lasów oraz prowadzenia banku danych o zasobach leśnych i stanie lasów.

W zakresie kolejnego ograniczenia, wynikającego z art. 23 ust. 4 ustawy o lasach, dotyczącego limitacji pozyskania drewna niezgodnie z uproszczonym planem urządzenia lasu, stanowisko zajął Naczelny Sąd Administracyjny,⁵⁰ zgodnie z którym zagrożenie dewastacją lasu nie może być uznane jako przypadek losowy. W związku z powyższym, właściciel lasu niepaństwowego może pozyskać drewno w swoim lesie, o ile jest to zgodne z uproszczonym planem urządzenia lasu lub z decyzją starosty określającą zadania gospodarki leśnej dla lasów rozdrobnionych o powierzchni do 10 ha. Wyjątki od powyższej reguły dotyczą tylko przypadków losowych, do których nie można zaliczyć istnienia „zagrożenia dewastacją i kradzieżą lasu przez osoby trzecie”. Właściciel lasu nie może w tym przypadku decydować o swojej własności w sposób dowolny.

Zgodnie z art. 24 ustawy o lasach właściciel gruntów leśnych nie może uchylić się od realizacji nakazów ograniczających jego uprawnienia właścicielskie korzystania z gruntu. W przypadku, gdy nie wprowadza np. ponownie roślinności leśnej do dwóch lat po usunięciu drzew, nie dokonuje przebudowy

drzewostanu oraz nie pielęgnuje i nie chroni lasu poprzez: usuwanie drzew opianowanych przez organizmy szkodliwe, a także złomów i wywrotów, wykonywanie zabiegów pielęgnacyjnych roślinności leśnej w wieku do 10 lat oraz nie wykonuje zabiegów w zakresie ochrony przeciwpożarowej, to wówczas starosta może wydać decyzję zobowiązującą właściciela do wykonania tych zadań pod groźbą kary. Jest to jeden z nielicznych *lex perfecta* przepisów w prawie leśnym, gdyż regułą są tu przepisy *lex imperfecta*, pozbawione sankcji karnych.

Największy katalog ograniczeń w swobodnym korzystaniu właściciela z jego uprawnień zawiera art. 30 ustawy o lasach, wprowadzający zakazy określonych zachowań w lesie. W przypadku nie wywiązywania się z tych obowiązków, na właściciela gruntu mogą zostać nałożone określone sankcje karne przewidziane w przepisach kodeksu wykroczeń⁵¹ oraz kodeksu karnego.⁵²

Odnosząc się do istniejących ograniczeń w swobodzie prowadzenia gospodarki leśnej, wskazać należy, że ustawodawca krajowy był dość „łaskawy” i nie wprowadził wzorem np. czeskiego ustawodawcy (§37 ustawy o lasach) ograniczeń podmiotowych prowadzenia gospodarki leśnej,⁵³ jak również ograniczeń sprawozdawczych.⁵⁴

Dodatkowe ograniczenia wykonywania prawa własności leśnej na obszarach stanowiących rezerwaty przyrody oraz wchodzących w skład parków narodowych, wynikają z przepisów ustawy o ochronie przyrody.⁵⁵ Zaś dla obszarów wpisanych do rejestru zabytków i w lasach, gdzie znajdują się zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków, ograniczeniem są: postanowienia wojewódzkiego konserwatora zabytków oraz przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.⁵⁶

Jeszcze inne ograniczenia wynikają z przepisów ustawy o planowaniu i zagospo-

darowaniu przestrzennym⁵⁷ w zakresie podziału gruntów. Warto odnotować, że ograniczenia dotyczące podziału gruntów leśnych wyraźnie zostały wskazane w §11 słowackiej ustawy leśnej, który ogranicza dowolność podziału gruntów na obszary mniejsze niż 1 ha. W przeciwnym razie koniecznym będzie uzyskanie zgody organu państwowej administracji leśnej na możliwość dokonania podziału na obszar mniejszy niż 1 ha. Analogiczne wręcz rozwiązanie do regulacji słowackiej, w zakresie minimalnej powierzchni podziału, jak i zasad jego podziału zawiera §12 czeskiej ustawy o lasach. Przy czym regulacja czeska rozszerza jeszcze zakaz podziału gruntu leśnego, jeżeli w wyniku jego dokonania powstałyby działki o kształcie lub wielkości uniemożliwiającej prowadzenie prawidłowej gospodarki leśnej. Podobne ograniczenia wskazuje art. 4 ust. 3 litewskiej ustawy leśnej zakazujący podziału gruntów leśnych, jeżeli w wyniku dokonanego podziału powstałyby grunty mniejsze niż 5 ha.

Wracając do przepisów krajowych, szereg ograniczeń dotyczących dysponowania gruntami leśnymi zostało zawartych w przepisach ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych, przy tym ograniczenia te dotyczą głównie przypadków zmiany przeznaczenia gruntu, wobec czego nie będą przedmiotem dalszej analizy.

Uwagi *de lege ferenda*

Mając na uwadze specyfikę własności leśnej, a także rozwój obrotu prawnego, głównie w sferze niepaństwowych gospodarstw leśnych, *de iure* wydaje się uzasadnione, rozszerzenie przepisów prawa rzeczowego o definicję gospodarstwa leśnego. Współczesne uregulowanie zawarte w art. 55 k.c. utożsamiające gospodarstwo leśne z częścią gospodarstwa rolnego, zasłania faktyczny obraz własności leśnej w porządku praw-

ny. Wobec istotnych zmian własnościowych w leśnictwie po 1990 roku, wiążących się z powstaniem niezależnych od rolnictwa dużych gospodarstw leśnych, regulacja art. 55 k.c. nie przystaje do istniejącej sytuacji gospodarczej i *de facto* do przepisów: art. 6 ustawy o lasach i art. 4 pkt 4 ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych.

Specyfika własności leśnej wymaga korelacji wprowadzanych ograniczeń z innymi przepisami, służącymi osiągnięciu zasadom trwałej gospodarki leśnej. Na obszarach Natura 2000 nie jest możliwym prowadzenie gospodarki leśnej bez uwzględnienia zasad wskazanych *expressis verbis* w przepisach ustawy o ochronie przyrody. Zważywszy, że dotychczasowe zasady prowadzenia gospodarki leśnej na ww. obszarach nie zostały wyraźnie zasygnalizowane w przepisach ustawy o lasach, wydaje się koniecznym znowelizowanie art. 7 ustawy o lasach.

Jednocześnie dla zrozumienia istoty prawa własności leśnej należy świadomie rozdzielić to prawo od prawa własności gruntowej i zaproponować zarówno szerszą formułę treści własności leśnej, wychodzącą poza prawo rzeczowe i równie szeroką ochronę tego prawa.⁵⁸ Wymaga to skojarzenia – dla potrzeb tej ochrony – aspektów cywilnoprawnych z elementami ochrony środowiska naturalnego w aspekcie prowadzenia trwale zrównoważonej gospodarki leśnej. W świetle powyższych uwag warto przytoczyć myśl L. Duguita,⁵⁹ zgodnie z którą „własność rozwija się wraz z potrzebami społecznymi. Prawo własności przestało być prawem podmiotowym (bezwzględny), służącym wyłącznie interesom właściciela z wyłączeniem innych osób. Własność jako taka jest niczym, abstraktem, a dopiero jej przeznaczenie służące rozwojowi współzależności społecznej nabiera znaczenia. Ten, kto dysponuje dobrem, ma obowiązek wykorzystania go we własnym i wspólnym interesie publicznym.

Przez przypisanie własności funkcji społecznych tworzą się więzi ogólnospołeczne, w następstwie czego majątkowa pozycja prawa własności coraz bardziej słabnie. Prawdopodobne funkcjonowanie życia społeczno-gospodarczego jest uwarunkowane powiązaniem dóbr materialnych z potrzebami zbiorowymi. U podstaw rozwiązań ustawowych stanowiących przedmiot opracowania bezspornie legła myśl przyjmująca, że prawo własności ma służyć nie tylko indywidualnym potrzebom właściciela, lecz również dobru ogółu”.

Zakończenie

Treść prawa własności lasów odnosi się do nieruchomości gruntowych będących lasami w znaczeniu przepisów ustawy *o lasach*. Treść tę kształtują normy kodeksu cywilnego, a granice jej określają normy ustawy *o lasach* wraz z podejmowanymi, na jej podstawie oraz na podstawie przepisów *lex specialis*, rozstrzygnięciami szczególnymi. *Prima facie* można postawić tezę, że przepisy leśne są podstawową determinantą własności leśnej w znaczeniu uniwersalnym. Skarb Państwa⁶⁰ występujący jako właściciel publicznej własności leśnej nie traktuje bowiem swojej własności w sposób charakterystyczny dla prawa rzeczowego, czyli „skuteczny *erga omnes*”. Skarb Państwa udostępnia bowiem swoją własność „równo dla wszystkich”, bez uwzględnienia zasady pierwszeństwa lub wyłączności tego prawa, co stanowi o istocie publicznej własności leśnej. Należy się tu zgodzić z A. Bernaciakiem,⁶¹ że dobra i usługi środowiskowe takie jak las nie są predestynowane, aby być własnością osoby prywatnej, grupy społecznej, czy nawet społeczności państwowej. W sensie etycznym powinny być traktowane jako wspólna własność wszystkich pokoleń, jakie dawniej zamieszkiwały i będą w przyszłości zamieszkiwać Ziemię.

Podobne rozwiązania przyjęła społeczna nauka kościoła katolickiego, wychodząc z założenia, że „własność jako uprawnienie do korzystania z dobra materialnego nie powinna zaspokajać egoistycznych potrzeb właściciela, lecz służyć zapewnieniu godziwych warunków życia ogółu ludzi”.⁶² W tym kontekście należy spojrzeć na prywatną własność leśną, która nie powinna służyć tylko prywatnej potrzebie właściciela, ale dobru każdego obywatela. Właściciel lasu korzystając ze swojego prawa musi pamiętać nie tylko o ograniczeniach wynikających z różnych ustaw, zasad współżycia społecznego, czy społeczno-gospodarczego przeznaczenia swego prawa, ale przede wszystkim o znaczeniu lasu dla obecnych i przyszłych pokoleń.

Marek Geszprych

¹ Autor jest absolwentem Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, seminarzystą Warszawskiego Seminarium Aksjologii Administracji oraz pracownikiem Departamentu Leśnictwa w Ministerstwie Środowiska. Obecnie przygotowuje dysertację doktorską pt. *Administracyjno-prawna konstrukcja zrzeszeń leśnych*, pod opieką naukową prof. dr. hab. Zbigniewa Cieślaka.

² M. Sójka-Zielińska, *Historia powszechna państwa i prawa*. Warszawa 1999, s. 161–162.

³ J. Broda, *Historia leśnictwa w Polsce*. Poznań 2000, s. 16–19.

⁴ Przy czym większość dociekań doktryny leśnej nie odnosi się do treści i istoty własności leśnej, lecz do analiz porównawczych pomiędzy własnością prywatną a własnością państwową, m.in. A. Kłoczek, *Rentowność gospodarstwa leśnego a formy własności leśnej*, Sylwan 2000 nr 5, s. 5–21; W. Fonder, *Las jest własnością narodu*, „Środowisko” nr 3(291)/2005, s. 29–31; L. Płotkowski, *Zalety i wady różnych form własności leśnej*, „Zeszyty SGGW”, Warszawa 2007, s. 1–14; A. Kłoczek, *Dłaczego prywatyzacji lasów mówimy „nie”*. „Echa Leśne” nr 10/1999, s. 3–7, K.R. Volz, *Prawne ramy trwałego wykorzystania lasów jako głównych zasobów przyrodniczych kraju*, w: Materiały z Sesji naukowej *Leśnictwo polskie wobec prywatyzacji oraz prawa leśnego Unii Europejskiej*, Tuchola 26–27 czerwca 1998, s. 70–83.

⁵ Szerzej T. Dybowski, *Konstytucyjne i cywilnoprawne pojęcie prawa własności*, w: *Sądownictwo a obowiązujący system prawny*. Materiały Konferencji naukowej zorganizowanej przez Sąd Najwyższy 13–14 lutego 1992 r. w Popowie, maszynopis, s. 111–112.

- ⁶ Ustawa Zasadnicza z 2 kwietnia 1997 r. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.) [dalej: *Konstytucja RP*]
- ⁷ M. Zalewski, *Przeniesienie własności lasu*, w: R. Budzinowski i A. Zieliński, *Prawo rolne. Problemy teorii i praktyki*, Kluczbork 2002, s. 189–192.
- ⁸ Ustawa z lutego 1995 r. *o ochronie gruntów rolnych i leśnych* (Dz.U. z 2004 r. Nr 121, poz. 1266 z późn. zm.) [dalej: *ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych*].
- ⁹ Rocznik Statystyczny Głównego Urzędu Statystycznego Leśnictwo. GUS 2008. tabl. 3, s. 35.
- ¹⁰ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 29 czerwca 2006 r. Sygn. akt II FSK 1606/05; Wyrok NSA w Bydgoszczy z 18 lutego 2003 r. Sygn. akt SA/Bd 201/03; Wyrok NSA w Warszawie z 22 października 2002 r. Sygn. akt II SA 1013/98; Wyrok NSA we Wrocławiu z 17 kwietnia 1996 r. Sygn. akt SA/Wr 1118/95.
- ¹¹ Komisja Europejska wskazała w sprawozdaniu z 1997 r. dotyczącym Europejskiego Systemu Informacji i Komunikacji w Leśnictwie (EFICS), że państwa członkowskie nie stosują jednolitej definicji terenów leśnych. Komisja Europejska podkreśliła, że istniejąca definicja międzynarodowa (sformułowana przez ONZ ds. Wyżywienia i Rozwoju – FAO), nie jest stosowana w ten sam sposób w poszczególnych państwach członkowskich.
- ¹² Szerzej M. Geszprych, A. Kaliszewski, *Analiza prawa ochrony środowiska i gospodarki wodnej pod kątem stopnia uwzględnienia w nim dyrektyw unijnych, zachowania zgodności z rozporządzeniami Unii Europejskiej oraz umowami międzynarodowymi*. IBL, Warszawa listopad 2006, s. 8–9 (1–52).
- ¹³ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1974/2006 z 15 grudnia 2006 r. *ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)* oraz rozporządzenie Komisji (WE) nr 1320/2006 z 5 września 2006 r. *ustanawiające zasady przejścia do systemu wsparcia rozwoju obszarów wiejskich określonego w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1698/2005*.
- ¹⁴ Raport końcowy ONZ ds. Wyżywienia i Rolnictwa (UN/WHO), dotyczący oceny światowych zasobów leśnych (FRA), wydany w 1995 r., definiuje las jako obszar o 20% gęstości pokrycia koron drzew w krajach uprzemysłowionych i 10% gęstości pokrycia w krajach rozwijających się. Źródło: *Global Forest Resources Assessment (FRA 2000)*.
- ¹⁵ Jak wskazano w punkcie 17 sprawozdania specjalnego Komisji Europejskiej nr 9/2004 dotyczącego działania w zakresie leśnictwa w ramach polityki rozwoju obszarów wiejskich (Dz.U.UE.C. z 2005 r. Nr 67, s. 1), jednym z celów wsparcia UE dla leśnictwa jest rozszerzenie arealu terenów leśnych, jakkolwiek wobec braku wspólnej definicji trudno jest kontrolować zakres realizacji tego celu.
- ¹⁶ W rozumieniu art. 3 ustawy z 28 września 1991 r. o lasach (Dz.U. z 2005 r. Nr 45, poz. 435, z późn. zm.) za las uznaje się grunt:
- 1) o zwartej powierzchni co najmniej 0,10 ha, pokryty roślinnością leśną (uprawami leśnymi) – drzewami i krzewami oraz runem leśnym – lub przejściowo jej pozbawiony:
 - a) przeznaczony do produkcji leśnej lub
 - b) stanowiący rezerwat przyrody lub wchodzący w skład parku narodowego albo
 - c) wpisany do rejestru zabytków;
 - 2) związany z gospodarką leśną, zajęty pod wykorzystywane dla potrzeb gospodarki leśnej: budynki i budowle, urządzenia melioracji wodnych, linie podziału przestrzennego lasu, drogi leśne, tereny pod liniami energetycznymi, szkółki leśne, miejsca składowania drewna, a także wykorzystywane na parkingi leśne i urządzenia turystyczne.
- ¹⁷ W rozumieniu art. 2. ust. 2 ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych za las uznaje się grunty:
- 1) określone jako lasy w przepisach o lasach,
 - 2) zrekultywowane dla potrzeb gospodarki leśnej,
 - 3) pod drogami dojazdowymi do gruntów leśnych.
- ¹⁸ Lasem w rozumieniu ustawy z 30 października 2002 r. o podatku leśnym (Dz.U. Nr 200, poz. 1682 z późn. zm.) są grunty leśne sklasyfikowane w ewidencji gruntów i budynków jako lasy.
- ¹⁹ Szerzej M. Geszprych, *Koncepcja prawa leśnego – stan obecny [w:] Quo vadis forestry? Materiały z Konferencji Instytutu Badawczego Leśnictwa 29–30 czerwca 2006 r., Sękocin Stary 2006, s. 94–104*.
- ²⁰ Rozporządzenie (WE) nr 2152/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z 17 listopada 2003 r. *dotyczące monitorowania wzajemnego oddziaływania lasów i środowiska naturalnego we Wspólnocie* (Dz.U.UE.L. Nr 324, s. 1 z późn. zm) utraciło moc 12 czerwca 2007 roku, tj. od dnia wejścia w życie rozporządzenia (WE) Nr 614/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 23 maja 2007 r. *w sprawie instrumentu finansowego na rzecz środowiska (LIFE+)* (Dz.U.UE.L. Nr 149, s. 1).
- ²¹ Zgodnie z art. 3a rozporządzenia *Forest Focus* za las uznano obszar z pokrywą korony drzew (lub równoważny poziom pni drzew) na ponad 10% i powierzchni większej niż 0,5 ha. Drzewa powinny osiągać wysokość minimum 5 m w stanie dojrzałym *in situ*. Może składać się z zamkniętych formacji leśnych, gdzie drzewa różnych poziomów i podszycia leśnego pokrywają znaczną część powierzchni lub otwartych formacji leśnych z pokrywą o stałej vegetacji, w której pokrywa koron drzew przekracza 10%. Młode naturalne drzewostany i wszystkie plantacje założone do celów leśniczych, które nie osiągnęły jeszcze gęstości korony 10% lub 5 m wysokości drzew są rozumiane także jako las, tak jak powierzchnie zwykle tworzące część

- powierzchni leśnej i które są czasowo pozbawione drzew w wyniku ludzkiej interwencji lub powodów naturalnych, ale oczekuje się, że powrócą do lasu. Definicja lasu obejmuje: szkółki leśne i sady nasienne, które stanowią integralną część lasu; drogi leśne, wycięte trakty, pasy przeciwpożarowe i inne małe otwarte powierzchnie w lesie; las w parkach narodowych, rezerwaty naturalne i inne obszary chronione, takie jak obszary szczególnego zainteresowania środowiskiem naturalnym, naukowego, historycznego, kulturalnego lub duchowego; pasy wiatroochronne i pasy ochronne drzew o powierzchni większej niż 0,5 ha i o szerokości większej niż 20 m.
- ²² Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1974/2006 ... *passim* oraz rozporządzenie Komisji (WE) nr 1320/2006 ... *passim*.
- ²³ Jak wskazano w punkcie 17 sprawozdania specjalnego Komisji Europejskiej nr 9/2004 dotyczącego *działania w zakresie leśnictwa w ramach polityki rozwoju obszarów wiejskich* (Dz.U.UE.C. z 2005 r. Nr 67, s. 1), jednym z celów wsparcia UE dla leśnictwa jest rozszerzenie arealu terenów leśnych, jakkolwiek wobec braku wspólnej definicji trudno jest kontrolować zakres realizacji tego celu.
- ²⁴ R. Kastorski, *Encyklopedia Prawa*, Bielsko-Biała 2001, s. 756.
- ²⁵ U. Kalina-Prysznic, *Encyklopedia Prawa*, Warszawa 1999, s. 849–850.
- ²⁶ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny* (Dz. U. Nr 16, poz. 93 ze zm.) [dalej: k.c.].
- ²⁷ Ustawa z 6 lipca 2001 r. o zachowaniu narodowego charakteru strategicznych zasobów naturalnych kraju (Dz.U. Nr 97, poz. 1050 z późn. zm.).
- ²⁸ Szerzej A. Stelmachowski, *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1984, s. 262.
- ²⁹ A. Wolter A. i in., *Prawo cywilne zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 125–131.
- ³⁰ J. Szachulowicz, *Własność publiczna*, Warszawa 2000, s. 164–166.
- ³¹ Postanowienie Sądu Najwyższego z 9 maja 2003 r. Sygn. V CK 13 03 w: *Orzecznictwo Sądów Polskich*, nr 4/2004, s. 225.
- ³² J. S. Piątkowski, *Zakres i wykonywanie własności nieruchomości*, w: *System prawa cywilnego*, t. 2, *Prawo własności i inne prawa rzeczowe*, Wrocław 1977, s. 108–109.
- ³³ Szerzej M. Zalewski, *Przeniesienie własności lasu ...*, *passim*.
- ³⁴ Zákon z 23. júna 2005 o *lesoch* (Zbierka zákonov č. 326/2005, strana 3326–3359).
- ³⁵ Zgodnie z § lit. p słowackiej ustawy leśnej za gospodarza lasu uznaje się osobę prawną bądź fizyczną, która gospodaruje na gruntach leśnych.
- ³⁶ W oryginale: „vlastníkom lesa malej výmery”.
- ³⁷ Niemiecka Federalna ustawa z 2 maja 1975 r. o lasach (Gesetz zur Erhaltung des Waldes und zur Förderung der Forstwirtschaft „Bundeswaldgesetz vom 2. Mai 1975 – BGBl. I S. 1037) za: <http://bundesrecht.juris.de/bwaldg/BJNR010370795.html>, na dzień: 18 maja 2009 r.
- ³⁸ Lietuvos Respublikos misko ástatymo pakeitimo ástatymas 2001 m. balandžio 10 d. Nr. IX-240 Vilnius (*Valstybės indos nr 111–3566*).
- ³⁹ W oryginale: „Miško savininkai” i „Miško naudotojai”.
- ⁴⁰ Zákon ze listopadu 1995 o *lesích a o změně a doplnění některých zákonů* (lesní zákon) (Sbírka Zákonů ročník 2005, částka 20 289/1995).
- ⁴¹ Szerzej T. Sokołowski, *Komentarz do art. 5 kodeksu cywilnego*. w: A. Kidyba (red.), K. Kopaczyńska-Pieczniak, E. Niezbecka, Z. Gawlik, A. Janiak, A. Jedliński, T. Sokołowski, *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, LEX, 2009. Stan prawny: 2009.01.01.
- ⁴² Do podobnych wniosków dochodzą: S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego część II Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2004, s. 25–40 oraz M. Safjan, *Klauzule generalne w prawie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1990, z. 11, s. 55.
- ⁴³ S. Rudnicki, *ibidem*, s. 25–40.
- ⁴⁴ W oryginale: „Midko valdytojŭ, savininkŭ ir naudotojŭ teisės gali būti apribotos ástatymŭ nustatyta tvarka visuomenės, aplinkos bei midko apsaugos interesais”.
- ⁴⁵ A. Lipiński nazywa występujące ograniczenia prawa własności ze względu na dobra środowiskowe, jako wyznaczniki prawa własności, mające charakter tzw. ograniczeń pozornych. Szerzej A. Lipiński, *Prawne podstawy ochrony środowiska*, Kraków 2005, s. 412–413.
- ⁴⁶ Dyrektywa Rady 92/43/EWG z 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz.U.UE.L. Nr 206, s. 7).
- ⁴⁷ Przykładem jest wyrok Trybunału Sprawiedliwości Wspólnoty Europejskiej Nr C-66/06, dotyczący kryteriów kwalifikacji przedsięwzięć do przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko. Trybunał podkreślił, że system, w którym wielkość przedsięwzięcia (wartości progowe) jest stosowana jako jedyne kryterium kwalifikacji czy może ono znacząco oddziaływać na środowisko czy też nie (czy wymaga przeprowadzenia postępowania czy też nie) jest niezgodne z dyrektywą OOŚ 85/337 i przekracza granice swobody transpozycji dyrektywy. Tym samym, Polska występująca jako interwent po stronie Irlandii, w sprawie wszczętej przez Komisję Europejską, została zobligowana do zmiany rozporządzenia Rady Ministrów z 9 listopada 2004 r. w sprawie określenia rodzajów przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko oraz szczegółowych uwarunkowań związanych z kwalifikowaniem przedsięwzięcia do sporządzenia raportu o oddziaływaniu na środowisko (Dz.U. Nr 257, po. 2573 z późn. zm.) określającym progowo wielkości ww. przedsięwzięć.
- ⁴⁸ Ustawa 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale spo-

- leczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. Nr 199, poz. 1227 z późn. zm.) [dalej: ustawa o oddziaływaniach w środowisku].
- ⁴⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z 9 listopada 2004 r. w sprawie określenia rodzajów przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko oraz szczegółowych uwarunkowań związanych z kwalifikowaniem przedsięwzięcia do sporządzenia raportu o oddziaływaniu na środowisko (Dz.U. Nr 257, poz. 2573 z późn. zm.)
- ⁵⁰ Wyrok z 25 lutego 2002 r. Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie Sygn. II SA 3073/00, baza lex nr 81978.
- ⁵¹ Ustawa z 20 maja 1971 r. *Kodeks wykroczeń* (Dz.U. z 2007 r. Nr 109, poz. 756 z późn. zm.).
- ⁵² Ustawa z 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny* (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).
- ⁵³ W Republice Czeskiej właściciel lasu jest zobowiązany do prowadzenia gospodarki leśnej we współpracy z zarządcą lasu, który zapewnia właścicielowi lasu prowadzenie fachowej gospodarki leśnej w sposób zgodny z przepisami ustawy o lasach oraz aktów wykonawczych do niej. Zarządca lasu to osoba fizyczna lub prawna, której właściwy organ państwowej administracji leśnej udzielił licencji do wykonywania tych czynności (§37 pkt 1 i 2 ustawy o lasach). Czynności zarządcy lasu nie może wykonywać pracownik organu państwowej administracji leśnej, na obszarze gruntów leśnych znajdujących się w jego własności działania (§37 pkt 4).
- ⁵⁴ W Republice Czeskiej właściciel lasu jest zobowiązany do prowadzenia ewidencji gospodarki leśnej, dotyczącej realizacji obowiązujących postanowień planu urządzenia lasu oraz ewidencji odnowienia lasu w poszczególnych porostach. Przygotowane dane za cały rok kalendarzowy, właściciel jest zobowiązany przedstawić właściwemu organowi państwowej administracji leśnej do końca marca roku następnego od okresu objętego obowiązkiem sprawozdawczym (§40 pkt 1 i 2 ustawy o lasach).
- ⁵⁵ Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880 z późn. zm.) [dalej: ustawa o ochronie przyrody].
- ⁵⁶ Ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).
- ⁵⁷ Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.).
- ⁵⁸ R. Stec, *Gospodarka łowiecka a wykonywanie prawa własności*, Warszawa 2000, s. 7.
- ⁵⁹ L. Duguit, *Kierunki rozwoju prawa cywilnego od początku XIX wieku*, W-wa/Kraków 1938, s. 125–130.
- ⁶⁰ W imieniu którego działa Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (PGL LP).
- ⁶¹ A. Bernaciak, W. Gaczek, *Ekonomiczne aspekty ochrony środowiska*, Poznań 2002, s. 30–31.
- ⁶² Szerzej Encykliki: *Rerum Novarum* Leona XIII – 1891 roku, *Quadragesimo Anno* Piusa XI z 1931 roku, *Mater et Magistra* Jana XXIII – 1961 roku, *Laborem Exercens* Jana Pawła II – z 1981 roku, „Znak” 7–9/1998, Kraków.